

Cukrászremek a vallás és a politika sodrásában

Torták és alkotmányos jogok az angol és az amerikai legfelső bíróságok előtt

KOLTAY ANDRÁS¹

A vallási meggyőződés kinyilvánítását egyszerre védi a vallás- és a szólásszabadság joga. A szólásszabadságnak ugyanakkor része a hallgatáshoz való jog is, azaz senki nem kényszeríthető a véleménye vagy más véleményének kimondására. A közelmúltban az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok bíróságai előtt is felmerült a kérdés, hogy vajon a tortakészítés beszednek minősül-e, illetve hogy a cukrász megtagadhatja-e a felé irányuló megrendelés teljesítését vallásszabadságára hivatkozva. A felmerült probléma komplex, és a vallás-, valamint a szólásszabadságon túl az egyenlő bánásmód biztosításának, sőt az emberi méltóság védelmének kérdéseit is feszegeti. A tanulmány ezen ügyeket és a megszületett döntéseket tekinti át, és elemezi a szólásszabadság, a diszkriminációttilalom, az emberi méltóság védelme, a vallásszabadság szempontjából.

Kulcsszavak: vallásszabadság, szólásszabadság, emberi méltóság, egyenlő bánásmód, LMBT-jogok

Confectionery Excellence in the Flow of Religion and Politics

Cakes and Constitutional Rights before the English and American Supreme Courts

The expression of religious belief is simultaneously protected by the right to freedom of religion and the right to free expression. Furthermore, freedom of expression also includes the right to remain silent; i.e. no one can be compelled to express their opinion or the views of others. The question has also been raised before the courts of the United Kingdom and the United States as to whether making a cake constitutes speech and whether the baker may refuse it on the grounds of freedom of religion. The problem that arises is complex and, in addition to freedom of religion and expression, it also raises issues related to ensuring equal treatment for all and even to protecting human dignity.

1 Rektor, egyetemi tanár, NKE; egyetemi tanár, PPKE JÁK; e-mail: koltay.andras@uni-nke.hu. A szerző köszöni Reményi Édua szerkesztői segítségét, valamint Schanda Balázs, Török Bernát és Udvari Erzsébet Xénia szakértő megjegyzéseit és kritikáit, amelyeket a kézirat első változatához fűztek.

This paper will review these cases and the decisions taken and analyse them from the points of view of freedom of expression, non-discrimination, protection of human dignity and freedom of religion.

Keywords: freedom of religion, freedom of expression, human dignity, freedom from discrimination, LGBT rights

1. Bevezetés: kereszténység és szólásszabadság

A vallási meggyőződés kinyilvánítását egyszerre védi a vallás- és a szólásszabadság joga. Mindkét jogot felhívják például azok, akik a teljes arcot eltakaró muszlim fejkendő egyes államok általi betiltása ellen tiltakoznak.² Hasonlóképpen hivatkoztak mindkét jogra azon kérelmezők, akik számára munkáltatójuk a keresztviseletet tiltotta meg.³ A szólásszabadságnak ugyanakkor része a hallgatáshoz való jog is, azaz alapesetben senki nem kényszeríthető a véleménye vagy más véleményének kimondására. A közelmúltban az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok bíróságai előtt is felmerült a kérdés, hogy vajon a tortakészítés beszédnek minősül-e, illetve, hogy a cukrász megtagadhatja-e azt a vallásszabadságára hivatkozva, ha a megrendelés teljesítése meggyőződésével ellentétes üzenetet hordozna. A felmerült probléma komplex, és a vallás-, valamint a szólásszabadságon túl az egyenlő bánásmód biztosításának, sőt az emberi méltóság védelmének kérdéseit is feszegeti.

A következőkben ezen ügyeket és a megszületett döntéseket tekintjük át (2. pont), és elemezzük a szólásszabadság (3. pont), a diszkriminációttilalom (4. pont), az emberi méltóság védelme (5. pont), a vallásszabadság (6. pont) szempontjából. Ezt követően röviden kitérünk a jogi személyek sajátos helyzetére (7. pont), majd eljutunk az összefoglalásig és a következtetések levonásáig (8. pont).

2. A tortaügyek tényállása és a legfelső bíróságok döntései

2.1. *Masterpiece Cakeshop, Ltd. and Others v. Colorado Civil Rights Commission*⁴

Az egyesült államokbeli ügyben Jack Phillips, a Colorado államban működő Masterpiece Cakeshop Ltd. tulajdonosa és üzemeltetője keresztény vallású cukrász-

2 S.A.S. v. France, application no. 43855/11, 2014. június 26-i ítélet; Dahlab v. Switzerland, application no. 42393/98, admissibility decision, 2001. február 15-i döntés; Sahin v. Turkey, application no. 44774/98, 2005. november 10-i döntés.

3 Eweida and Others v. the United Kingdom, application no. 48420/10 és 59842/10, 2013. január 15-i ítélet.

4 Masterpiece Cakeshop, Ltd. and Others v. Colorado Civil Rights Commission 138 SCt 1719 (2018) [vagy: 584 US ___ (2018)].

mester. Phillips 2012-ben azt mondta egy azonos nemű pár tagjainak, hogy nem hajlandó számukra esküvői tortát készíteni házasságkötésük alkalmából, mivel vallási alapon ellenzi az azonos nemű személyek közötti – és Colorado államban akkor el nem ismert – házasságot, azonban hajlandó más cukrászárut, például születésnapi tortát készíteni számukra. A pár tagjai panaszt tettek a Colorado Civil Rights Commission (Bizottság) előtt, Colorado állam megkülönböztetés tilalmáról szóló törvénye (Colorado Anti-Discrimination Act, CADA) alapján, amely vonatkozó rendelkezései szerint a közforgalmú, árut értékesítő vagy szolgáltatást nyújtó vállalkozás nem alkalmazhat szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést. A Bizottság közigazgatási bírósági eljárást kezdeményezett, az eljáró bíró pedig a pár javára döntött. Az eljárás során a bíró elutasította Phillipsnek az Első Alkotmánykiegészítésen alapuló érvelését, amely szerint a szólásszabadsághoz való jogát sértené, ha köteles lenne esküvői tortát készíteni egy azonos nemű pár házasságkötése alkalmából, mivel művészi készségeit olyan üzenet kifejezése céljából lenne köteles alkalmazni, amellyel nem ért egyet, és amely sértené a szabad vallásgyakorláshoz való jogát is. A Bizottság és a coloradói fellebbviteli bíróság a határozatot helybenhagyta.

A szövetségi legfelső bíróság 2018. június 4-én kihirdetett döntése szerint a Bizottság eljárása az ügyben megsértette a szabad vallásgyakorlásra vonatkozó szabályokat. A bíróság Kennedy bíró által írt többségi álláspontja szerint az alkotmány és a különböző jogszabályok biztosíthatják – esetenként pedig azoknak kell biztosítaniuk – a jogok szabad gyakorlását a melegék és a meleg párok számára, ugyanakkor a melegházasság vallási vagy filozófiai alapon történő ellenzése védett véleménynek, bizonyos esetekben pedig védett véleménynyilvánításnak minősül. Bár az nem meglepő, hogy Colorado állam joga biztosítja a melegék számára, hogy a lakosság más tagjaival azonos feltételek mellett férhessenek hozzá árukhoz és szolgáltatásokhoz, a jogszabályi előírásokat a vallás tekintetében semleges módon kell alkalmazni. Phillips számára – állítása szerint – különös jelentőséggel bír egyfelől az Első Alkotmánykiegészítés szerinti szólásszabadság joga, másfelől pedig mély és őszinte vallási meggyőződése, amikor művészi képességeit és saját egyedi ihletettségét felhasználva valamilyen állítást – egy esküvői köszöntést – fogalmaz meg alkotása révén. A felmerülő dilemma érthető volt 2012-ben, amikor Colorado állam még nem ismerte el az államban kötött meglegházasságok érvényességét. A tagállam akkori álláspontjára tekintettel nem teljesen alaptalan Phillips érvelése, amely szerint észszerű indokok alapján gondolta jogszerűnek a saját döntését.

A tagállam akkori jogszabályai bizonyos mérlegelési lehetőséget engedtek a kereskedők számára azzal kapcsolatban, hogy megtagadják-e egyes, általuk sértőnek talált üzenetek megfogalmazását. Ezt támasztja alá az a körülmény is, hogy a szóban forgó eljárás időtartama alatt a – Bizottság eljárását megelőzően eljáró – coloradói Civil Rights Division legalább három másik ügyben állapította meg, hogy egy cukrász jogszerűen járt el, amikor megtagadta a melegéket vagy meglegházasságokat *sértő* díszítéssel ellátott torták készítését. Phillipset is megillette a jog, hogy állításait semleges

és tiszteletteljes, az ügy minden körülményét figyelembe vevő módon mérlegeljük.⁵ (Mivel Phillips ügyében a Civil Rights Division megalapozottnak találta a panaszt, továbbította az ügyet a Bizottságnak eldöntésre.)

Az ilyen semleges mérlegeléssel azonban összeegyeztethetetlen volt a Bizottság Phillips ügyében folytatott eljárása, amely során a tiltakozását megalapozó, vallási meggyőződésével szembeni egyértelmű és elfogadhatatlan ellenségességre utaló jelek merültek fel. A rendelkezésre álló iratok szerint a Bizottság hivatalos és nyilvános ülése során egyes tagok azt az álláspontot támogatták, hogy a vallási meggyőződés jogszerűen nem jelenhet meg a közsférában vagy a kereskedelemben, Phillips hitét becsmérelték és felszínesnek minősítették, és valódi vallási meggyőződésre hivatkozását a rabszolgaság és a holokauszt védelméhez hasonlították. Egyetlen biztos sem tiltakozott az ilyen megjegyzések ellen, és azokkal nem foglalkoztak a tagállami bíróság későbbi határozatában vagy az e bírósághoz benyújtott iratokban sem. E megjegyzések alapján kétségbe vonható a Bizottság Phillips-ügyben folytatott eljárásának méltányossága és pártatlansága.

Az ellenségesség jele továbbá, hogy Phillips ügyét eltérő módon kezelték a Bizottság előtt korábban sikerrel eljáró, melegellenes üzenetek ellen tiltakozó más cukrászok ügyeitől. A Bizottság részben azon az elméleti alapon határozott Phillips ellenében, hogy a megrendelt esküvői tortán megjelenő bármilyen üzenet nem a cukrásznak, hanem a megrendelőnek tulajdonítható. Ez a megfontolás azonban nem merült fel a Civil Rights Division elé került más, a melegházassággal szembeni jelképeket viselő tortára vonatkozó megrendelést érintő ügyekben. A Civil Rights Division figyelembe vette továbbá, hogy a többi cukrászda hajlandó volt más termékeket értékesíteni a leendő megrendelők részére, a Bizottság azonban irrelevánsnak tartotta Phillips hajlandóságát ugyanerre. A vallási alapú tiltakozás elutasítására vonatkozó tagállami gyakorlattal kapcsolatban Phillips által megfogalmazott aggályokra nem ad választ az a körülmény sem, hogy a tagállami fellebbviteli bíróság röviden foglalkozott a fellemerült bánásmódbeli különbségekkel.⁶

A fenti indokok miatt a Bizottság eljárása Phillips ügyében megsértette a tagállam Első Alkotmánykiegészítésből fakadó azon kötelezettségét, hogy tartózkodjon a vallással vagy a vallási szemponttal szembeni ellenségességen alapuló jogszabály vagy szabályozás alkalmazásától. Az állam – a szabad joggyakorlásra vonatkozó alkotmányos biztosítékoknak megfelelően – nem alkothat az érintett polgárok vallási meggyőződésével szemben ellenséges szabályozást, és nem járhat el a vallási meggyőződéssel vagy gyakorlattal szemben ítéletet mondó vagy azok jogszerűtlenségét feltételező módon.⁷ Az állami semlegesség értékelése szempontjából lényeges tényezők körébe tartozik „a támadott határozat történelmi háttere, a kérdéses jogszabály elfogadásához vagy hivatalos politikához vezető konkrét eseménysor, valamint a jogalkotási és közigazgatási előzmények, köztük a döntéshozó szerv tagjainak korabeli nyilat-

5 584 US ___ (2018) 1727–1729.

6 Uo. 1729–1731.

7 Church of Lukumi Babalu Aye, Inc. v. Hialeah 508 U.S. 520.

kozatai”⁸ E tényezők alapján a rendelkezésre álló iratok bizonyítják, hogy a Bizottság eljárása nem volt sem toleráns, sem tiszteletteljes az érintett vallási meggyőződése iránt. Az állam nem foglalhat állást azzal kapcsolatban – még csak nem is utalhat arra –, hogy Phillips lelkiismeret-alapú tiltakozásának vallási alapja jogos, vagy nem jogos.

Ezekből következik tehát, hogy Phillips vallási alapú tiltakozását nem a szabad joggyakorlásra vonatkozó szabályok által megkívánt semlegességgel vizsgálták. Lehetséges lett volna a tagállam érdekeit olyan módon mérlegelni Phillips valódi vallási alapú tiltakozásával szemben, hogy az megfeleljen a szigorúan alkalmazandó vallási semlegesség követelményének. Az egyes biztosok megjegyzéseiben megjelenő, nyíltan vallásellenes kijelentések azonban nem felelnek meg e követelménynek, és hasonló következtetés vonható le abból is, hogy a Bizottság más cukrászok ügyeitől eltérő módon járt el a Phillips-ügyben.⁹

2.2. *Lee v. Ashers Baking Company Ltd. and Others*¹⁰

A brit ügyben Daniel McArthur és felesége, Amy – az Ashers nevű, észak-írországi cukrászat tulajdonosai – keresztények, és vallási meggyőződésük szerint kizárólag az egy férfi és egy nő között létrejött házasság felel meg a Biblia tanításának és Isten akaratának. Az Ashers cukrászat tortakészítő szolgáltatása lehetővé teszi a megrendelők számára, hogy kép vagy felirat elhelyezését kérjék a számukra készített tortán. 2014 májusában a homoszexuális Gareth Lee tortát kívánt vinni egy, az azonos neműek közötti házasság támogatói által Észak-Írországban rendezett eseményre. Lee ezért tortát rendelt az Ashers cukrászattól, amelyen Bert és Ernie bábfigurák és a „Támogasd a melegházasságot!” felhívás megjelenítését kérte. McArthur asszony elfogadta a megrendelést, később azonban arról tájékoztatta Lee-t, hogy tiszta lelkiismerettel nem tud ilyen tortát készíteni, és visszatérítette a már befizetett összeget.

Lee keresetet nyújtott be a McArthur házaspár és az Ashers cukrászat ellen az egyenlőségről,¹¹ továbbá a szexuális irányultságról, valamint a méltányos bánásmódról¹² szóló észak-írországi jogszabályok alapján tiltott, vallási meggyőződésen vagy politikai véleményen alapuló közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetés miatt. A keresetet az Equality Commission for Northern Ireland is támogatta. Az eljáró kerületi bíróság megállapította, hogy a megrendelés teljesítésének megtagadása mindhárom alapon közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül.

A McArthur házaspár a fellebbviteli bírósághoz fordult, amelynek előadták, hogy a FETO és a SORs rendelkezései összeegyeztethetetlenek az Emberi Jogok Európai Egyezményén alapuló jogaikkal. Az eljárásba a legfőbb ügyész is belépett. A fellebb-

⁸ 508 U.S. 520. 540.

⁹ Masterpiece (4. lj.) 1731–1732.

¹⁰ Lee v. Ashers Baking Company Ltd. and Others [2018] UKSC 49.

¹¹ Equality Act (Sexual Orientation) Regulations (Northern Ireland) 2006 (SORs).

¹² Fair Employment and Treatment (Northern Ireland) Order 1998 (FETO).

viteli bíróság 2016. október 24-én elutasította a fellebbezést, valamint megállapította, hogy egyrészt Lee-t szexuális irányultságon alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetés érte, másrészt pedig nincs szükség a SORs rendelkezéseinek értelmezésére a McArthur házaspár Emberi Jogok Európai Egyezményén alapuló jogainak figyelembevételéhez.

A legfelső bíróság egyhangúan megállapította, hogy rendelkezik hatáskörrel a fellebbviteli bíróság ítéletének bármely része ellen benyújtott fellebbezés elbírálására. A legfelső bíróság engedélyezte a felperesek számára fellebbezés benyújtását, és megállapította, hogy sem a SORs, sem pedig a FETO alapján nem merül fel polgári jogi felelősség a fellebbezők oldalán amiatt, hogy megtagadták a vallási meggyőződésükkel ellentétes politikai vélemény kifejezését. Az ítélet hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó részének Lady Hale, hatáskörre vonatkozó részének pedig Lord Mance volt az előadója.

A kerületi bíróság szerint a fellebbezők nem Lee vélt vagy valós szexuális irányultsága miatt tagadták meg a megrendelés teljesítését. A tiltakozásuk a tortán kifejezett üzenetre, nem pedig az üzenő fél¹³ vagy a vele kapcsolatban álló más személy¹⁴ személyes tulajdonságaira irányult. Az üzenet nem volt elválaszthatatlan az ügyfél szexuális irányultságától, hiszen a melegházasság támogatása nem szükségszerű velejárója valamely konkrét szexuális irányultságnak.¹⁵ Az üzenetből fakadó előnyöket nemcsak a meleg és a biszexuálisok élvezhetik, hanem azok családja, barátai és a nyilvánosság azon tagjai is, akik elismerik az ilyen jellegű elköteleződésből származó társadalmi előnyöket.¹⁶ Ebben az ügyben tehát nem valósult meg szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés.

Észak-Írországban a vallási meggyőződésen vagy politikai véleményen alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetéssel szembeni védelem alkotmányos alapokon nyugszik.¹⁷ A megkülönböztetésnek a megkülönböztetéssel vádoltól eltérő személy vallásán vagy meggyőződésén kell alapulnia.¹⁸ Mivel a fellebbezők tiltakozása nem Lee, hanem a tortán elhelyezendő üzenet népszerűsítése ellen irányult, a helyzet nem hasonló a munkaviszony létesítésének vagy szolgáltatás nyújtásának pusztán az érintett vallási meggyőződésén alapuló megtagadásához; az üzenet inkább Lee politikai véleményének elválaszthatatlan részét képezte. Vizsgálni kellett ezért a McArthur házaspárnak az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján fennálló jogainak a FETO értelmezésére és hatályára gyakorolt hatását.¹⁹

Az ügy egyértelműen érintette a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz (9. cikk), valamint a véleménynyilvánítás szabadságához (10. cikk) való jogot.²⁰

13 Lee v. Ashers (10. lj.) [22].

14 Uo. [33]–[34].

15 Uo. [25].

16 Uo. [33].

17 Uo. [37].

18 Uo. [43]–[45].

19 Uo. [48].

20 Uo. [49].

E jogok részét képezi az is, hogy senki nem kötelezhető általa nem vallott meggyőződés kifejezésre juttatására.²¹ A McArthur házaspár nem tagadhatta volna meg terméke értékesítését Lee-nek a homoszexualitása vagy a melegházasság melletti kiállása miatt, más a helyzet azonban a házaspár arra való kötelezésével, hogy általuk alapvetően elutasított üzenetet megjelenítő tortát készítsenek.²² A FETO megfelelő indok nélkül – így például a jelen ügyben – nem értelmezhető vagy érvényesíthető úgy, hogy annak alapján erre kötelezhetőek legyenek.²³

3. A szólásszabadság kérdései

3.1. A torták mint vélemények

A szólás és a cselekvés kategóriái egymástól bizonyos értelemben elválaszthatatlanok. Csaknem minden cselekvésünk hordoz expresszív tartalmat, valamely cselekedettel kifejezhetünk egy bizonyos mondanivalót, véleményt, ehhez nincs szükség sem szóban elhangzó, sem leírt szövegre. Bizonyos jelzések, szimbólumok önmagukban is – a szólásszabadság védelme szempontjából – beszédnek minősülhetnek. Maga a cselekvés is lehet beszéd, de a védelem biztosítása céljából valahol meg kell húzni a határt. Azt mégsem mondhatjuk, hogy egy politikus elleni merénylet a szólásszabadság gyakorlása lenne, bár kétségtelenül hordoz mondanivalót.

A határ meghúzásának többféle szempontja lehetséges. Megvizsgálhatjuk, hogy vajon a cselekmény előmozdított-e valamely olyan érdeket, amelyet a szólásszabadság igazolásaként fogadhatunk el. Hozzájárult-e a demokratikus döntéshozatalhoz, vagy az egyén autonómiájának gyakorlásához? Vizsgálhatjuk a cselekményt kifejezetten annak végrehajtója szempontjából is. Szándékában állt-e valamit kifejezni cselekedetével? Feltehetjük a kérdést, hogy milyen jelentősége lehet a kifejezés által gyakorolt hatásnak, szükséges-e a védelemhez, hogy a cselekvés által kifejezett véleményt valaki megértse, vagy legalább „beszédként” azonosítsa? Az Egyesült Államok egyik körzeti bírósága például egy ügyben nem fogadta el a vádlott érvelését, miszerint egy roncsautó parkolása saját háza előtt azért nem jogsértő, mert ő így kívánta kifejezni tiltakozását a rendőri eljárás ellen, amely az autóban keletkezett károkat okozta. A bíróság szerint nem sokan értelmeznék e cselekedetet véleménynyilvánításként.²⁴ Egy köztéri emlékmű megrongálása politikai véleménynyilvánítás lehet, amelyet ezzel együtt is alapos okkal tilthat meg egy jogrendszer. Egy hasonló ügyben a magyar Alkotmánybíróság megállapította, hogy az emlékmű festéssel való leöntése csak akkor tekinthető „beszédnek”, ha ebbéli jellege (expresszív tartalma) felismerhető.²⁵ Robert Post szerint pedig a beszéd nem önmagában értékes, és csak akkor kaphat jogi

21 Lee v. Ashers (10. lj.) [52].

22 Uo. [55].

23 Uo. [56], [62].

24 Davis v. Norman 555 F 2d 189 (8th Cir, 1977).

25 1/2019. (II. 13.) AB határozat.

védelmet, ha valamilyen alkotmányos értékkel bír (legyen az a demokrácia szolgálata vagy az egén autonómiája).²⁶

A *United States v. O'Brien* ügyben²⁷ az Egyesült Államok Legfelső Bírósága úgy döntött, hogy a katonai behívó elégetése, bár kétségtelenül minősülhet véleménynyilvánításnak, az állam azon érdekét sérti, amely a sorozás rendjéhez, zavartalanságához fűződik. Ezért az a szabály, amelynek értelmében a behívó megsemmisítése vagy megrongálása büntethető, és amely alapján O'Brient elítélték, nem kifejezetten a szólásszabadság korlátozására irányul, hanem egyéb, méltányolható állami érdeket véd, ezért az ítélet jogos volt, az alapjául szolgáló jogszabály pedig nem alkotmányellenes.

A *Tinker v. Des Moines School District* ügyben²⁸ a legfelső bíróság megállapította, hogy a középiskolai diákok megbüntetése miatt, mert a vietnámi háború elleni tiltakozásul fekete karszalagot viseltek az iskolában, alkotmányosan nem megengedett, mert tettük nem zavarta meg az oktatást, és nem került összeütközésbe a többi diák jogaival. A nemzeti lobogó meggyalázása, illetve elégetése is minősülhet beszédnek, amelyre a szólásszabadság védelme is kiterjedhet.²⁹ A szimbolikus beszéd, azaz a kimondott, közzétett szavak vagy képek nélküli véleménynyilvánítás határai kitolódtak az elmúlt évtizedekben. Jól illusztrálja a szólásszabadság egyre kiterjedtebb értelmezését az Egyesült Államok Legfelső Bíróságának gyakorlata, amely az éjszakai bárókban bemutatott sztriptízt és egyéb, meztelen hölgyek részvételével zajló táncokat a szólásszabadság fogalmi körébe utalta.³⁰ Az elvi támogatást – bár a bíróság tagjai máshonnan merítették az ihletet – meglepő módon John Milton adta meg ehhez, aki azt írta, hogy ha a cenzúrát vissza kívánnák állítani, akkor „[e]ngedélyek beszerzésére kell kötelezni a táncosokat, hogy fiataljainknak csak olyan gesztust, mozdulatot és testtartást taníthassanak, amelyet az ő jóváhagyásuk alapján tisztességesnek gondolhatunk”.³¹ A meztelen tánc csak egy példa arra, hogy milyen cselekmények vonhatók a szólásszabadság fogalmi körébe. Egy másik ügyben a legfelső bíróság például megállapította, hogy a demonstratív célzattal történő, tömeges parkban alvás is „szólás”, más kérdés, hogy a park tisztasága és rendezettsége fenntartásának érdeke erősebb.³² A *Hurley v. Irish American Gay, Lesbian, and Bisexual Group of Boston* ügyben³³ a bíróság rögzítette, hogy olyan absztrakt műalkotások, mint Jackson Pollock festményei vagy Arnold Schönberg atonális zeneművei, illetve Lewis Carroll játéko-

26 Robert C. Post: *Recuperating First Amendment Doctrine*. *Stanford Law Review*, 47. (1995), 6. 1249–1281. 1249.

27 *United States v. O'Brien* 391 US 367 (1968).

28 *Tinker v. Des Moines School District* 393 US 503 (1969).

29 *Pl. Street v. New York* 394 US 576 (1969); *Texas v. Johnson* 491 US 397 (1989); *United States v. Eichman* 486 US 310 (1990).

30 *L. pl. Barnes v. Glen Theatre* 501 US 560 (1991); *City of Erie v. Pap's AM* 529 US 277 (2000).

31 John Milton: *Areopagitica*. In Reményi Édua – Koltay András (szerk.): *A szólásszabadság káprázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 41–81. 58. Könczöl Miklós fordítása.

32 *Clark v. Community for Creative Non-Violence* 468 US 268 (1984).

33 *Hurley v. Irish American Gay, Lesbian, and Bisexual Group of Boston* 515 US 557 (1995).

san értelmetlen versei is a szólásszabadság hatálya alá tartoznak.³⁴ A tortasütés tehát elvben eséllyel pályázhat arra, hogy bizonyos körülmények megléte esetén beszédnek minősüljön.

A Masterpiece Cakeshop-ügyben Thomas bíró párhuzamos indokolásában mellett érvel, hogy az esküvői torta: beszéd.³⁵ Álláspontja szerint, ha egy átlagember belép egy szobába, és meglát egy fehér, többemeletes tortát, azonnal tudni fogja, hogy esküvőre érkezett. A torta üzenete az ünneplés, és a tortakészítés expresszív magatartása alkotmányos védelmet érdemel. Az eljárás során megfogalmazódott olyan vélemény, amely szerint a különleges esküvői torta készítése olyan, mint a hagyományos szobrászat, csak más alpanyaggal.³⁶ Phillips jogi képviselője is mellett érvelt az eljárás során, hogy az ügyfele által készített torták az ő művészi kifejezései, amelyeken keresztül kommunikál. A torta kifejezi azt, hogy egy esküvőn vagyunk, a pár kapcsolata „házasság”, és hogy mindez okot ad az ünneplésre.³⁷

Kérdés persze, hogy ha el is fogadjuk, hogy a konkrét példa szerinti helyzetben a torta beszéd, mit gondolunk, az kinek a beszéde? A torta készítőjéé, vagy inkább az egybekelő páré? (E kérdés a következő pontban szintén előkerül.) Továbbá a torta beszédjellegének elismerésével már az esküvői kontextusban is újabb nehéz kérdésekkel, a határhúzás problémájával szembesülünk. Ha a torta egy esküvőn beszéd, akkor beszéd-e a csokiszökökút vagy a jéguszor? A különleges virágdekoráció? A zene- vagy a köszöntő szöveggel dekorált limuzinszolgáltatás?

További kérdés, hogy ahhoz, hogy egy esküvői torta üzenetet hordozzon, szükséges-e, hogy a jelen lévők közül valaki (bárki) értse azt az üzenetet, vagy a tortára „beszédként” tekintsen. Másként megfogalmazva: az esküvői tortára a legtöbb vendég – vagy utóbb az eseményről készült fényképeket nézegető ismerős – nem gondol véleménynyilvánításként. Szükséges-e a beszédjelleg elismeréséhez, hogy a közönség beszédként, azaz véleményként érzékelje az expresszív magatartást? Ha igennel válaszolunk, akkor azzal azt mondjuk, hogy csak az a beszéd, amelyet a közönsége – vagy annak legalább egy része – ilyennek tekint. Azaz ha valamely expresszív magatartást a közönsége nem véleményként értékeli, akkor az nem tarthat igényt a szólásszabadság védelmére. Az ebben az esetben sem lényeges, hogy a közönség értse vagy – a közlő szándékainak – megfelelően értékelje a beszéd tartalmát.

Pollock képeit kevesen értik, de sokan felismerik, hogy műalkotásként a szólásszabadság szempontjából „beszédként” értékelendők. (Ha elvárnánk a beszédjelleg elismeréséhez azt, hogy a közönség értse az adott magatartás jelentését, akkor az absztrakt művészetet vagy az instrumentális zenét általában véve kizárnánk a szólásszabadság hatálya alól.) A torta beszédként értékelése nehezen eldönthető

34 Hurley v. Irish American Gay, Lesbian, and Bisexual Group of Boston 569. Ld. Mark V. Tushnet – Alan K. Chen – Joseph Blocher: *Free Speech beyond Words: The Surprising Reach of the First Amendment*. New York, New York University Press, 2017.

35 Masterpiece (4. lj.) 1742.

36 Richard F. Duncan: A Piece of Cake or Religious Expression: Masterpiece Cakeshop and the First Amendment. *Nebraska Law Review Bulletin*, 2019. január 7. 9.

37 Uo. 10.

határeset. A konkrét ügyben Phillips cukrászmester alkotásai a gasztronómia művészi szintjét képviselték. De objektív kritériumok alapján nem ítéltető meg, hogy ezt valóban „művészetnek” – Phillipset pedig „a vajkrém Berninijének”³⁸ – vagy inkább egy ügyes kezű mester valóban kreatív, de művészi alkotásként nem értékelhető munkájának tekintjük. (A magyar nyelv nem segít eldönteni a kérdést: cukrászművészeket és cukrászmestereket is elismer.) De gondolhatjuk azt is, hogy ennél is kevesebb elegendő a beszédjelleg elismeréséhez, azaz az sem szükséges, hogy a közönség beszédként tekintszen az expresszív magatartásra, az alkotó szándéka elég ehhez. E megközelítéssel azonban még tágabbra nyitnánk a szólásszabadság hatályát.

Ha az ügyben szereplő megrendelt, de végül el nem készült torta beszéd, akkor további elhatárolási kérdésekkel szembesülünk. Gorsuch bíró párhuzamos véleménye szerint – amelyhez Alito bíró csatlakozott – irracionális lenne különbséget tenni a szöveges felirattal rendelkező és az anélküli torták között. Az esküvői torta külön szöveg nélkül is hordoz üzenetet.³⁹ Ez az üzenet feltehetően azonos a szöveges esküvői torták üzenetével, és a házasságkötés megtörténtéhez és jóváhagyásához kapcsolódnak. De torta és torta között biztosan lehet más egyéb szempontból is különbség – amely kihat a szólásszabadság hatályának kérdéseire is. Készítője szándéka és a felhasználás körülményei, azaz a beszéd kontextusa határozza meg annak jelentését, a beszéd tartalmát.⁴⁰ A Masterpiece Cakeshop-döntés indokolása megjegyzi, hogy az esküvőt ünneplő felirattal ellátott torta elkészítésének megtagadása más megítélés alá eshet, mint ha a cukrászmester általában tagadja meg tortái eladását az azonos nemű pároktól.⁴¹

Ha a torta beszéd, akkor attól függetlenül számít annak, hogy van-e rajta tényleges szöveges tartalom. Az Ashers-ügy tortájában szereplő, politikai véleménynek számító szöveg esetében az e szöveggel ellátott torta beszédjellege mellett meggyőzően lehet érvelni. A szöveges és a szöveg nélküli esküvői tortának pedig hasonló a megítélése, azaz a szólásszabadság hatálya alá tartozik (és annak védelme vagy kiterjed rá, vagy nem, ám ez már más kérdés). De ha a torta „művészi alkotás”, a cukrász pedig annak alkotója, akkor nemcsak az esküvői, hanem az általa készített születésnapi torta is beszéd, szintén függetlenül annak esetleges szöveges tartalmától. Még tovább is mehetünk: ha a torta mint sajátos műalkotás *általában véve* beszéd, akkor bármely torta – függetlenül attól, hogy milyen alkalomra, vagy akár alkalomtól függetlenül, általános felhasználásra készült – beszéd lehet, és értékesítésének megtagadását – azaz a szólásszabadság jogán belül értelmezve: készítőjének önkéntes csendben maradását – hasonlóan kell megítélni.

38 Steve Sanders: Even the Bernini of Buttercream Has to Serve Gay Couples? *The New York Times*, 2017. december 2. Elérhető: www.nytimes.com/2017/12/02/opinion/even-the-bernini-of-buttercream-has-to-serve-gay-couples.html (A letöltés dátuma: 2020. 10. 13.)

39 Masterpiece i. m. (4. lj.) 1738.

40 James Hart: When the First Amendment Compels an Offensive Result: Masterpiece Cakeshop, Ltd. v. Colorado Civil Rights Commission. *Louisiana Law Review*, 79. (2018), 419–439. 419., 429.

41 Masterpiece i. m. (4. lj.) 1723.

A Masterpiece-döntésben szereplő utalásból arra következtethetünk, hogy a bíróság ezt másként látta, de a konkrét ügy tényállása alapján általános érvényű állásfoglalást a torta beszédjellegéről nem kellett tennie. Ha amellet érvelünk, hogy nem minden torta beszéd, akkor pedig azt kell megítélni, hogy mely körülmények között megrendelt és felhasználta, illetve milyen kivitelű torták számítanak beszédnek. (A vásárnapi ebéd házilag előállt tortája beszéd? Hiszen üzenetet hordoz: a családi asztal és együttlét értékéről fejez ki valamit.) Mindenesetre, ha a szólásszabadság hatályának kiterjesztése mellett érvelünk, akkor a felirattal ellátott esküvői vagy az explicit politikai üzenetet hordozó tortáknál aligha lehet következetesen meghúzni a határt.

A jogalkalmazás sajátosságai miatt alighanem észszerű lenne arra a következtetésre jutnunk, hogy a torta nem tekinthető beszédnek, legyen mégoly művészi is kivitelezett, és készüljön bár különleges, egyedi alkalomra. Emellett a megközelítés mellett szól az, hogy a tortát – ideértve az esküvői tortát is – az adott eseményen jelen lévők aligha értelmezik beszédként, illetve hogy így tudjuk megelőzni a szinte kezelhetetlen határhúzási problémákat. Mert ha a torták közül csak az említett célból és módon készülteket tekintjük is beszédnek, akkor sem tudjuk megnyugtatóan megindokolni, hogy a többi, hasonlóan kreatív tevékenység – a virágcsokortól a jég-szoborig – miért nem minősül annak. Ha pedig annak minősül, akkor olyan tevékenységeket is bevonunk a szólásszabadság hatálya alá – a melegházasság kontextusán kívül is –, amelyek végső soron devalválhatják a valóban beszédnek minősülő magatartások védelmét. Ha minden expresszív magatartást beszédnek tekintünk, akkor a demokratikus nyilvánosság szempontjából fontos megnyilvánulások védelme óhatatlanul veszélybe kerül, mert nem lenne lehetséges a szólásszabadság így kiterjesztett hatálya alá tartozó valamennyi cselekedetre nézve fenntartani a szigorú védelmet.

A torta mint beszéd kérdése azonban csak a kiindulópont, megítélése önmagában nem dönti el a konkrét ügy és az ahhoz hasonló megítélését. Ha a tortát – az előtünk fekvő ügyekben szereplő konkrét cukrászterméket – beszédnek tekintjük, akkor a következő kérdés az, hogy beleütközik-e a kényszerített beszédre vonatkozó tilomba, ha a hatóság vagy bíróság a cukrászt annak elkészítésére kötelezi?

3.2. Kényszerített beszéd

A szólásszabadság alapján az egyénnek joga van valamely vélemény kifejtésétől tartózkodni. Az e jogot sértő kényszerített beszéd – amikor az egyén valamely vélemény közlésére köteles – eseteivel az Egyesült Államok Legfelső Bírósága több ízben is találkozott már. A West Virginia State Board of Education v. Barnette-ügyben⁴² a testület úgy döntött, hogy az előírás, amelynek értelmében az állami iskolában tanuló gyerekek rendszeresen kötelezően tisztelegtek és hűséget fogadtak az Egyesült Államok lobogója előtt, alkotmányosértő. A Jehova Tanúi által megtámadott szabály ugyanis ily módon véleménynyilvánításra kötelezte a tanulókat, adott esetben olyanra, amely

⁴² West Virginia State Board of Education v. Barnette 319 US 624 (1943).

nem fért össze lelkiismereti meggyőződésükkel. Egy másik ügyben az állami alkalmazottak számára előírt, a szövetségi és az állami alkotmányokra tett kötelező hűségesküt, illetve ezzel párhuzamosan a kommunista párttól és egyéb, „destruktív” szervezetektől való elhatárolódást nyilvánította hasonlóképpen alkotmányellenesnek a bíróság.⁴³

A fentebb már említett Hurley-ügyben hozott legfelső bírósági döntés mérföldkőnek számít a szólásszabadsággal és különösen a csoportosulások tevékenysége által a nyilvánosság felé közvetített üzenetek meghatározásával kapcsolatos jogok terén.⁴⁴ A bíróság úgy határozott, hogy a magánrendezvények még akkor is kizárhatnak az általuk közvetíteni kívánt üzenettel ellentéset hirdető csoportokat, ha azok nyilvános demonstrációja meg volt szervezve, és engedélyt is kaptak rá. Az ügy sajátos kérdéseit tekintve a bíróság úgy találta, hogy még ha az állam célja a megkülönböztetés megakadályozása lenne is, a nyilvános demonstrációt szervező állampolgárokat akkor sem kötelezheti az állam arra, hogy a rendezők által a demonstráción megjeleníteni nem óhajtott üzenetet közvetítő csoportosulásokat is maguk közé engedjék. A *Wooley v. Maynard*-ügyben a legfelső bíróság megállapította, hogy New Hampshire alkotmányos keretek között nem kényszerítheti arra a polgárait, hogy az állam jelmondatát (*Live free or die*) elhelyezzék autójuk rendszámtábláján, akkor is, ha az az egyéni erkölcsi meggyőződésükkel ellentétes.⁴⁵

Az amerikai gyakorlatban megjelenő kényszerített beszéd két típusba sorolható. Az egyik csoportba azon esetek tartoznak, amelyekben az egyén az állam (kormányzat) által előírt üzenetek közzétételére köteles, mint a *Wooley*- és a *West Virginia State Board of Education*-ügyekben, a másikba pedig azok, amelyeknél a kormányzat nem határozza meg az üzenet tartalmát, de kötelezi a beszélőt más beszélő beszédének átvételére és továbbítására, mint például a *Hurley*-ügyben. Ha az esküvői torta beszéd, és elkészítésére a cukrász kötelezhető, továbbá ha mindezt kényszerített beszédnek tekintjük, akkor ez az előírás a második kategóriába tartozik, hiszen magánfelek rendelik meg az általuk meghatározott szöveggel vagy éppen szöveg nélkül a tortát. A *Masterpiece*- és az *Ashers*-ügy kimenetele sem elsősorban a kényszerített beszédre vonatkozó tilalom megítélésén múlt, de az indokolásokban szerepet kapott, és alkalmazása a konkrét tényállásokon túl egyéb, hasonló helyzetekben is felmerülhet.

Felvethető, hogy az ügyekben szereplő torták esetében kit kellett volna beszélőnek tekinteni. A kényszerített beszéd tilalma értelemszerűen csak a cukrászra terjedhetett ki, de vajon a cukrász beszédéként jelentek volna-e meg a közönség előtt az ünnepi torták? Ha egy tortára az van írva, hogy „Támogasd a melegházasságot!”, akkor ezt az üzenetet a közönség kinek tudja be? A torta megrendelőjének, vagy a készítőjének? Még ha ez esetben az elsődleges beszélőnek a megrendelő számít is, ha a tortát – annak elkészítését és a megrendelőnek történő átadását – beszédnek tekintjük, akkor a cukrászt is beszélőnek kell tekintenünk. A kényszerített beszéd nem csak akkor tilal-

43 *Keyishian v. Board of Regents* 385 US 589 (1967).

44 *Hurley v. Irish American Gay, Lesbian, and Bisexual Group of Boston* (33. lj.).

45 430 US 705 (1977).

mazható, ha a beszédet érzékelő, befogadó közönség a beszélőt azonosítja a beszéddel, azaz úgy gondolja, hogy az egyetért a beszéd tartalmával, illetve támogatja azt.⁴⁶ Akkor is sértheti a szólásszabadságot, ha a beszélőt nem kapcsolja össze a beszéd tartalmával, és a beszélő nem is jelenik meg a közönség előtt, mint például a cukrász esetében; önmagában a szavak kikényszerített „kimondása” – jelen esetben a torta elkészítése – is sérelmes lehet. Még az sem enyhíti a kényszerített beszéd által okozott sérelmet, ha a beszéd mellé egy *disclaimer* nyilatkozatot helyez a cukrász – ami egy esküvőn nem túl életszerű –, amelyben elhatárolódik az általa készített torta üzenetétől. Nem fogadható el, hogy miközben egy olyan üzenet kimondására kényszeríti őt a jog, amelynek tartalmát elutasítja, ebbéli sérelmét azzal próbálja orvosolni, hogy lehetőséget ad neki az azonnali elhatárolódásra.⁴⁷

Az Ashers-döntés utal arra, hogy a cukrásznak a konkrét megrendelésben szereplő üzenet tartalmától függetlenül bármely olyan üzenet esetén joga lehet a megrendelés visszautasítására, amelynek tartalmával nem ért egyet.⁴⁸ A konkrét ügyben kért felirat („Támogasd a melegházasságot!”) esetében azt lehet mondani, hogy a cukrász ezen üzenetet hordozó torták elkészítését általában véve, azaz nem a konkrét megrendelő személyére tekintettel tagadta meg. De mi történik abban az esetben, ha egy muszlim megrendelő kér egy tortát „Boldog születésnapot!” felirattal? Az Ashers-döntésben szereplő utalás úgy is értelmezhető, hogy a cukrásznak ebben az esetben is joga van visszautasítani a megrendelést. Ha a torta beszédnek minősül, akkor milyen alapon differenciálunk a két eset között? Miközben érezzük, hogy a „muszlim születésnap tortája” esetében a cukrász szólásszabadságára való hivatkozás kevésbé lenne elég erős érv a bíróság előtt.⁴⁹

Egy lehetséges válasz a differenciálás problémájára az, hogy egyik esetet sem tekintjük a szólásszabadság megnyilvánulásának. Egy másik megközelítés szerint pedig elképzelhető, hogy nyomósabb érveket találunk amellett, hogy a cukrászt kötelezzük arra, hogy minden ügyfele számára készítsen születésnap tortát, mint amellett, hogy készítsen a melegházasságot támogató tortát.⁵⁰ Egyfelől, ha valakit azért nem szolgálnak ki egy egyébként bárki számára elérhető üzletben vagy szolgáltatónál, mert muszlim, vagy mert meleg, akkor ez direkt diszkrimináció, ami akár a szólásszabadság érvényesülésének a kárára is megtiltható lehet. Ha azonban valaki egy konkrét üzenet kimondását tagadja meg – függetlenül a megrendelő személyétől –, és a döntése szoros kapcsolatban áll vallási meggyőződésével, a szóban forgó üzenet pedig egyértelműen sérti azt, úgy nehezebb amellett érvelni, hogy a vallási meggyőződésének

46 Lee v. Ashers (10. lj.) [54].

47 Rex Ahdar – Jessica Giles: The Supreme Courts’ Icing on the Trans-Atlantic Cakes. *Oxford Journal of Law and Religion*, 9. (2020), 212–228. 212., 216.; Thomas bíró a Pacific Gas & Electric v. Public Utilities Commission [(1986) 475 US 1, 16] ügyben született ítélet ebbéli megállapítását idézte a Masterpiece-ügyben.

48 Lee v. Ashers (10. lj.) [55].

49 James M. Oleske Jr.: The “Mere Civility” of Equality Law and Compelled-Speech Quandaries. *Oxford Journal of Law and Religion*, (2020), 1. 1–17. 14–15.

50 Uo. 15–16.

képviselésével szemben a megrendelő joga az egyenlő bánásmódhoz erősebb volna. Azaz, ahogy kifejezetten a muszlimok születésnapjára készített torta elutasítása, úgy általában a „Boldog születésnapot!” üzenettel ellátott torták készítésének elutasítása mellett sem hozható fel kellően nyomós érv.

Az elhatárolás a különböző torták között ezzel együtt is nehéz lehet. A kiinduló kérdés, hogy mely tortákat tekintjük „beszédnek”. A politikai üzenetet hordozó felirattal ellátott torták készítésére kötelezés esete sorolható be legkönnyebben a kényszerített beszéd kategóriájába. Ha azonban a szöveg nélküli tortát (mint amilyen a Masterpiece-ügyben szerepelt) is beszédnek – művészi alkotásnak – tekintjük, akkor arra is kiterjedhet a kényszerített beszéd tilalma. Ha pedig a születésnapjára, sőt nem csak az ünnepi alkalmakra készített tortákat is ilyennek tekintjük, akkor a cukrász lehetőségei a visszautasításra tovább bővülnek. Ez esetben újra a diszkriminációval kapcsolatos kérdésekkel szembesülünk. Kérdés, hogy ilyen esetben szelektálhat-e a cukrász az általa kiszolgált ügyfelek között. Ha minden egyes torta „beszéd”, akkor készítőjük, értékesítőjük elvben megválogathatja, hogy mikor kíván „szólni”, és mikor nem. Azaz mondhatja azt, hogy a meleg pároknak nem ad el tortát, a különeműeknek pedig igen. A feketéknek nem ad el születésnapjára készített tortát, a fehéreknek igen. Vagy csak egyszerűen: nem szolgál ki ázsiai ügyfelet, semmilyen tortával. Ha minden torta beszéd, akkor az áruk és szolgáltatások általános, diszkriminációmentes értékesítésével kapcsolatos kötelezettségek a cukrászdákban nem érvényesülnek. Ha csak egyes cukrásművészek alkotásai számítanak beszédnek, akkor a diszkriminációellenes szabályok azon helyeken nem érvényesülnek, amelyek az ő termékeiket árulják. Ha pedig csak bizonyos tortatípusok – például az esküvői vagy a politikai üzenetet hordozó torta – esetére vonatkoztatjuk a visszautasítás lehetőségét, akkor a bírónak az ilyen ügyekben torta és torta között kellene különbséget tenniük, azok üzenete, minősége, felhasználásuk (elfogyasztásuk) kontextusa alapján.

Fontos azonban látni, hogy még ha a tortákat vagy bizonyos tortákat beszédnek tekintünk is, így kötelező értékesítésüket a kényszerített beszéd körébe soroljuk, akkor sem biztos, hogy ez a kötelezettség a szólásszabadság megsértésének minősül. A kényszerített beszéd ugyanis a szólásszabadság korlátozására vonatkozó doktrína keretei között megengedhető. Azaz vizsgálni kell, hogy a megrendelés visszautasításával történt-e diszkrimináció, illetve hogy ha igen, akkor az egyenlő bánásmód kötelezettségére vonatkozó szabályok érvényesülése a konkrét élethelyzetben fontosabb-e a cukrász szólásszabadságánál. Amennyiben a tortákat egyáltalán nem tekintjük beszédnek, ez a mérlegelés oka fogyott, és a cukrásznak más alapos indokot kell találnia a visszautasításra.

4. Diszkrimináció szexuális hovatartozás vagy politikai vélemény alapján

Hale bírónő véleménye az Ashers-ügyben arra utal, hogy eltérően ítéendő meg a meghatározott üzenettel ellátott torta elkészítésének általános, mindenkivel szemben érvényesülő elutasítása és a megrendelés elutasítása konkrét személyekkel szemben

azok tulajdonságai miatt.⁵¹ Az előbbi esetben az elutasítás a diszkrimináció tilalmára vonatkozó szabályokra tekintettel megengedhető lehet, az utóbbiban semmiképpen nem. Azaz ha az Ashers-ügy tortáját egy meleg pár esküvőjére rendelték volna, az ügy kimenetele is más lehetett volna, feltéve, hogy a visszautasítás indoka igazolhatóan a megrendelők szexuális orientációja lett volna.⁵²

A diszkrimináció tilalma, más néven az egyenlő bánásmód követelménye tiltja mind a közvetlen, mind a közvetett hátrányos megkülönböztetést. Közvetlen diszkriminációnak minősül, ha valakit hasonló helyzetben másokhoz képest kedvezőtlenebb módon kezelnek, jellemzően faji vagy etnikai származása, vallása vagy hite, fogyatékosága, életkora vagy szexuális orientációja miatt. Közvetett diszkrimináció pedig akkor valósul meg, amikor egy előírás vagy gyakorlat általánosan érvényesül, azaz bármely társadalmi közösség tagjára ugyanúgy vonatkozik, de a korlátozás egyes csoportok tagjait a gyakorlatban másokhoz képest hátrányosabban érinti. Ez alapján az Ashers-ügyben legfeljebb csak a közvetett diszkrimináció megvalósulásáról beszélhetünk, a szóban forgó feliratos torta elkészítését ugyanis a cukrász általában véve bárkivel szemben elutasította volna, szexuális preferenciáitól függetlenül. Ugyanakkor felvethető, hogy az általa alkalmazott korlátozás a szolgáltatása nyújtása tekintetében magukat a melegeket a többiekhez képest hátrányosabb helyzetbe hozta. Mindazonáltal, figyelembe véve a melegházasság széles körű elfogadottságát az Egyesült Királyságban, nem állítható, hogy a felirat megrendelőjének szexuális orientációja egyértelműen kiváglik a szöveg tartalmából.⁵³ A melegházasság támogatását hirdető felirat politikai vélemény. A cukrászműhelyek és más hasonló szolgáltatók pedig nem kötelezhetők arra, hogy bármely politikai véleménnyel bíró megrendelőnek szolgáltatást nyújtsanak, de ha egy álláspont képviselőjét kiszolgálják, akkor ezt diszkriminációmentesen – azaz bárki számára nyitva álló módon – kell megtenniük.⁵⁴ A közvetett diszkrimináció is tilos fő szabályként, és csak akkor elfogadható, ha az jogos céllal – például az egyenlő bánásmód követelményét figyelmen kívül hagyó fél szólásszabadságával – igazolható.

A Masterpiece-ügyben a tényállás eltérő. Az esküvőjére tortát rendelő meleg pár esetében a közvetlen diszkrimináció megvalósulása is megállapítható, mivel az üzlet heteroszexuális pároknak minden további nélkül értékesített esküvői tortát. Az alapjogsértést egy másik alapjog – itt a vallásszabadság és a szólásszabadság – gyakorlása is megvalósíthatja, de az amerikai legfelső bíróság elkerülte annak a kérdésnek a megválaszolását, hogy a konkrét esetben a diszkriminációmentességnek vagy a cukrász jogainak kell-e elsőbbséget biztosítani.

51 Lee v. Ashers (10. lj.) [62].

52 Andrew Hamblen: Cake, Compelled Speech, and a Modest Step forward for Religious Liberty: The Supreme Court Decision in Lee v. Ashers. *Law & Justice – The Christian Law Review*, 181. (2018), 156. 169.

53 Eugenio Velasco Ibarra: Lee v Ashers Baking Company Ltd and Others: the Inapplicability of Discrimination Law to an Illusory Conflict of Rights. *Modern Law Review*, 83. (2020), 1. 190–201. 190., 196.

54 Uo. 199.

5. Az emberi méltóság védelme

A tárgyalat ügyekben mindkét fél hivatkozhat az emberi méltósága védelmére. A szolgáltatás megtagadása nemcsak diszkriminációként, hanem a megrendelő emberi méltósága megsértéseként is értékelhető. Christopher McCrudden azonban felhívja a figyelmet arra, hogy a méltóságvédelem túlzott kiterjesztése, a méltóságban a tisztelethez, tiszteletteljes bánásmódhoz való jogot is beleértve (*dignity-as-respect*) illiberális lépés, amely az erkölcsi populizmust támogatja, a méltóságsértésen kapott egyén jogainak védelmét csorbítva.⁵⁵ Önmagában a sértő megnyilvánulásoktól való védelem az egyéni jogok tiszteletére épülő társadalmi berendezkedésben nem biztosítható.⁵⁶

Emberi méltósága a cukrásznak is van. De az eddigiekben már két olyan alapjogot is azonosítottunk, amelyek elvben alkalmasak lehetnek döntésének alátámasztására. Egy ponton mégis szerepet kaphat a méltóság védelme is. Elképzelhető, hogy valaki azt gondolja, hogy a művésziessen elkészített vagy felirattal ellátott torta „beszéd”, továbbá azt is gondolja, hogy a nyilvánosság elé tárt – az esküvőn vagy születésnapon felszolgált – torta nem a cukrász beszéde (mert az ünneplők nem azonosítják vele a tortát, nincs is jelen, a megrendelőn kívül senki nem is ismeri). Ebben az esetben a cukrász műhelyének magányában beszélt, amikor a tortát elkészítette (ha a torta beszéd, ez idő alatt vitathatatlanul a cukrász beszéde). Ezen túlmenően amellet is lehet érvelni, hogy a cukrász magányos beszédét – illetve annak elkerülését, csendben maradását, azaz a torta elkészítésének megtagadását – nem védi a szólásszabadság, mert az csak a nyilvánosság elé tárt, közzétett véleményekre terjed ki. Magában azt mormol bárki, amit csak akar, és ha közönség nélkül gyalázkodik vagy rágalmaz, akkor azzal nem követ el jogsértést. Ez esetben a szólásszabadság nem siet a cukrász védelmére, de emberi méltóságára még mindig hivatkozhat. Ha a keresztény cukrász arra kötelezett, hogy meggyőződése ellenére a melegházasságot támogató üzenetet írjon le, ilyen esküvőre készítsen művészi tortát, ezzel a méltósága sérül, még ha ezt magányosan is teszi. Ennek a felismerésnek különösebb gyakorlati haszna azonban nincs akkor, ha a cukrász vallásszabadsághoz fűződő jogának sérelmét ismerjük fel a megrendelés kikényszerített teljesítésében. A jól körülhatárolt tartalommal bíró alapjog mellett az emberi méltóságra való önálló hivatkozás szükségtelen.

6. A vallásszabadság védelme

A cukrász a tárgyalatokhoz hasonló ügyekben a szólásszabadság mellett vagy akár ahelyett hivatkozhat a vallásszabadságának védelmére is a megrendelt torták elkészíté-

55 Christopher McCrudden: The Gay Cake Case: What the Supreme Court Did, and Didn't Decide in Ashers. *Oxford Journal of Law and Religion*, (2020) 1. 1–33. 23.

56 A gyűlöletbeszéd esetében is el kell érnie a sérelemnek bizonyos mértékű intenzitást, hogy az – a megtámadott közösség tagjaira nézve – olyan veszélyt hordozzon vagy fenyegetést jelentsen, amely megalapozza a beszéddel szembeni állami fellépést. L. pl. a brit Public Order Act. 5. szakaszát vagy az amerikai szövetségi Legfelső Bíróság döntését: *Brandenburg v. Ohio*, 395 US 444 (1969).

sének megtagadását alátámasztó indokként. Széles körű gyakorlata van annak, hogy a vallási vagy lelkiismereti meggyőződésre tekintettel bizonyos szolgáltatások nyújtása megtagadható. A keresztény orvos nem köteles elvégezni a terhességmegszakításra irányuló műtétet, mert úgy tartja, hogy az emberi élet a fogantatással kezdődik, ezért az abortusz: emberölés. Nem kérdéses ugyanakkor, hogy a torták esetében a kapcsolat a vallási meggyőződés és a megtagadott cselekmény között jóval távolibb, közvettebb.⁵⁷

Richard Moon szerint a tortakészítés megtagadása a keresztény pékek esetében inkább politikai állásfoglalásnak, semmint lelkiismereti alapon történő kifogásnak tekinthető.⁵⁸ A tortasütéssel senki nem kényszerül közvetlenül általa erkölcsstelennek tartott tevékenység kifejtésére. Moon szerint a szabályozás akkor lehet semleges a vallási meggyőződés és a gyakorlat irányában, azaz akkor engedheti meg a lelkiismereti alapú kivételt az adott tevékenység elvégzésének kötelezettsége alól, ha a meggyőződés vagy gyakorlat az érintett részéről személyesnek vagy az adott vallási közösséget érintőnek tekinthető. De a cukrász azon nézete, amely szerint az azonos neműek kapcsolata bűn, és nem lenne szabad jogi elismerésben részesíteni, nem egyszerűen magán- vagy személyes ügy. Ez állásfoglalás mások tetteinek erkölcsiségéről, ami a jogrendszer, illetve a társadalom szintjén alulmaradó nézet – mivel ilyen kapcsolatok szabadon létrehozhatók és a társadalom jelentős része támogatja azokat –, ráadásul olyan, amely ezen, társadalmi szintű állásfoglalásból következő diszkriminációmentesség kötelezettségét egyedi kivételek útján fel kívánja puhítani.⁵⁹ Ezzel szemben McCrudden arra hívja fel a figyelmet, hogy a tortasütésre való kényszerítés olyan magatartás kifejtésére kötelezné a cukrászt, amelyet vallási vagy erkölcsi okból elutasít. A torta készítője az azonos neműek házasságát támogatók ágense lenne, olyan vélemény kifejtésére kötelezett, amelyet elutasít.⁶⁰

Ha elfogadjuk azt, hogy a tortasütés megtagadásának joga a vallásszabadság jogából eredeztethető, akkor a vallásszabadság által érintett tevékenységek körét is meg kell határozni. A meleg pár által megrendelt születésnap torták elkészítését nem lehet megtagadni lelkiismereti okokra való hivatkozással, mert a születésnap megünnepléséhez nincsen köze a vallási meggyőződésnek. A cukrász nem tagadhatja meg a szolgáltatásnyújtást általában a homoszexuálisokkal szembeni ellenszenvére hivatkozva. Ugyanakkor azt mondani, hogy egy esküvőre készítendő torta éppen olyan, mint bármely másik, az esküvőhöz és a házassághoz kapcsolódó vallási meggyőzések figyelmen kívül hagyását jelentené.⁶¹

Továbbá ha a tortasütés megtagadása nem a szólás-, hanem a vallásszabadság védelmén alapul, akkor más, nem feltétlenül expresszív, véleményként értelmezhető

57 McCrudden i. m. (55. lj.) 30.

58 Richard Moon: Conscientious Objection and the Politics of Cake-Making. *Oxford Journal of Law and Religion*, (2020), 1. 1–21. 3.

59 Uo. 6–7.

60 McCrudden i. m. (55. lj.) 30.

61 Gorsuch és Alito bírák véleménye, *Masterpiece* (4. lj.) 1739–1740.

szolgáltatást nyújtó hasonló vállalkozó is jogot formálhat a szolgáltatásnyújtás megtagadására. Az azonos nemű párok esküvőjén és lakodalmán így elvben megtagadhatná a munkavégzést a sofőr, a taxis, a pincér, a portás, a hangosító stb. is. Azt feltételezzük, hogy ezek esetében a bíróságok kevésbé látnák megalapozottnak a részvétel elutasítását, de az előbb felvázoltak szerint a határvonal nem az expresszív és nem expresszív, hanem a vallási meggyőződést érintő vagy nem érintő magatartások között húzódik.

7. A jogi személyek vélemény- és vallásszabadsága

Moon felveti, hogy mivel az említett ügyekben nem magánszemélyek (cukrászok), hanem jogi személyek (gazdasági társaságok) állnak perben az egyik oldalon, lehetséges-e egyáltalán esetükben vélemény- vagy vallásszabadságra hivatkozni. Az Ashers Bakery Ltd. hat üzetében az ügy idején 65 főnyi személyzet dolgozott. Az általuk mechanikusan előállított szöveges üzenet tortára helyezése mennyiben sérti a tulajdonos személyes jogait?⁶² A jogi személyek számára biztosított emberi jogok kérdése valóban okozhat fejtörést. Az Ashers-ügyben a legfelső bíróság egyértelművé tette, hogy a cég és a tulajdonosok jelen tényállás tekintetében egymás alteregói.⁶³ A jogi személyek számára is biztosítani kell az emberi jogok gyakorlását, ha annak megtagadása a jogi személy mögött álló emberi személy jogait sértené.⁶⁴ Amikor jogi személyről beszélünk, nem szabad megfélemlenünk róla, hogy az nem létezik mögötte álló emberek nélkül. A jogi személy autonómiájának korlátozása a mögötte álló egyének (tulajdonos, tag, munkavállaló) autonómiáját érinti. Önmagában a jogi személy perlése tehát nem zárja ki részéről a szólás- vagy vallásszabadság védelmére való hivatkozást.

8. Összefoglalásként

A vélt diszkriminációra önmagában nem megnyugtató válasz az, hogy a vásárló számos más helyen kaphatott volna ízlésének megfelelő tortát. De, mint Ahdar és Giles megállapítja, ezzel együtt is van abban valami valószerűtlen, hogy egy-egy torta körül ilyen intenzív vita és hosszú, bonyolult eljárások bontakoztak ki. A panaszos vásárló ugyanakkor természetesen nem a tortát akarta, hanem politikai célra használta az eljárást, nyilvánosságot biztosítva álláspontjának. Ez már nemcsak a jog, hanem a kultúrharc (*Kulturkampf*) terepe.⁶⁵ De ugyanez a másik félre is igaz: a tortára vonatkozó megrendelés teljesítésének megtagadásával a cukrász is politikai üzenetet közvetít, és a melegházassággal szembeni ellenérzéseit fejezi ki. A cukrász beszéde valójában nem maga a torta (amelynek „kimondására” az ítéletek nem kötelezték),

62 Moon i. m. (58. lj.) 20.

63 Ashers (10. lj.) [57].

64 McCrudden i. m. (55. lj.) 21.

65 Ahdar–Giles i. m. (47. lj.) 221–222.

hanem ez a „hallgatás” (a megrendelés nem teljesítése), amely jelen esetben nagyon is beszédes.⁶⁶ A cukrász is a kultúrharc résztvevője.

Kérdés, hogy az általános, egyenlő bánásmódot előíró törvények betartása alól van-e kibúvó a cukrász egyéni jogaira hivatkozással. Terri Day amellett érvel, hogy az őszintén vallott vallási meggyőződés ellenére kikényszerített cselekvés (a torta elkészítésére kötelezés) a politikai korrektség kikényszerítése lenne, amely ellentétes az Első Alkotmánykiegészítéssel.⁶⁷ Mint írja, a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést biztosító törvények lettek a vallási konzervatívok új csataterai, miután elvesztették a csatát az azonos neműek házassága ügyében.⁶⁸

Mint láttuk, egy teljesen hétköznapi élethelyzet – tortarendelés egy ünnepi alkalomra – rendkívül összetett jogi kérdéseket vetett fel. A következőkben megpróbáljuk ezeket világosan áttekinteni, nemcsak a két konkrét ügyre, hanem a felmerülő általános kérdésekre is tekintettel. Az első tisztázandó kérdés, hogy a lenti táblázatban szereplő mely tortákat tekintjük beszédnek, egyáltalán van-e köztük ilyen, azaz mely torta elkészítésének vagy értékesítésének megtagadását védi a szólásszabadság?

1. táblázat: A torta mint beszéd

	Politikai cél	Esküvő	Születésnap	Hétköznapi
Művészi, feliratos	Masterpiece	Ashers		
Feliratos, nem művészi				
Művészi, nem feliratos				
„Hétköznapi”				

Forrás: a szerző szerkesztése

A táblázat a 16 lehetséges torta esetében egyéni megfontolások szerint kitölthető, attól függően, hogy mely tortákat tekintjük a szólásszabadság hatálya alá tartozónak (a két bemutatott ügyben szereplő tortákat feltüntettem a táblázatban). A korábbiakban amellett érveltem, hogy egyik tortát sem helyes beszédnek tekintenünk, azaz a táblázat maradjon teljesen üres. Ez nem érinti azt, hogy a felirat készítése – függetlenül annak hordozóanyagától, legyen az egy torta vagy más – önmagában is beszéd lehet. Azaz a konkrét ügyekben csak a tortára rendelt feliratot, de nem a teljes alkotást tekintem beszédnek.

Ha azonban valamely tortát „beszédnek” tekintünk, akkor további kérdések merülnek fel. Elég erős érv-e a szólásszabadság védelme a megrendelő jogaival szemben?

⁶⁶ Oleske i. m. (49. lj.) 17.

⁶⁷ Terri R. Day: Revisiting Masterpiece Cakeshop – Free Speech and the First Amendment: Can Political Correctness Be Compelled? *Hofstra Law Review*, 48. (2019), 1. 47–80.

⁶⁸ Uo. 79.

Elég erős-e ahhoz is, hogy ne csak általános érvennyel, hanem egyedi vevők irányában is megtagadja a szolgáltatásnyújtást a cukrász? Közvetlen diszkriminációt is indokol-e a szólásszabadság védelme? Alappal lehet érvelni amellett, hogy ha egy torta „beszéd”, akkor annak a tortának az elkészítésével, értékesítésével kapcsolatban a diszkrimináció is megengedett (a szólásszabadság kiemelt védelme, a beszéd politikai jellege, illetve a torta máshol való könnyű beszerezhetősége miatt).

Ha a torta nem minősül beszédnek, felhozható-e egyéb olyan érv, amelyre támaszkodva megalapozható a megrendelés cukrász általi elutasítása? Kellően erős érv-e a vallásszabadságának védelmére való hivatkozás? Ez esetben azt kell megítélni, hogy ez utóbbi jog védelme alapot ad-e arra is, hogy ne csak általános érvennyel, hanem egyedi vevők irányában is megtagadja a szolgáltatásnyújtást a cukrász. (Azaz ha nemcsak a feliratos, hanem bármely, melegesküvőre kért torta elkészítését vagy eladását megtagadja. A melegek számára készült születésnap tortáiban biztosan nem hivatkozhat vallásszabadságára.) Tisztázni kell azt is, hogy a közvetlen diszkriminációt (azaz a meleg párok és a heteroszexuális párok eltérő kezelését) is indokolja-e a vallásszabadság védelme. A fentiekben amellett érveltem, hogy ha a torta olyan alkalomra készül, amely a vallásszabadság által szorosan érintett (például az esküvő vagy az örökbefogadás ünneplése ilyen), akkor igen, és a cukrász vallásszabadsága megelőzi az egyenlő bánásmódhoz fűződő jogot. Azonban a meleg párok esetében ilyenkor is azonos módon kell eljárni.

Nehéz általános érvennyű megközelítéseket rögzíteni, a bíróságok is sikerrel kerülték ezt el. Több súlyos alapjogi kérdést is meg kell ehhez ítélni, és valóban szerencsésebb, ha a konkrét ügyekben született döntések által formálódik az alkalmazandó jogi megközelítés, feltéve, hogy azok egymással koherens gyakorlatot alkotnak majd. Néhány általános elv ki fog kristályosodni ebből a folyamatból – ehhez próbált a jelen írás hozzájárulni. Ezek ekként összegezhetők: a szólásszabadság hatályának túlzott kiterjesztése éppen a szólásszabadságra nézve veszélyes; a vallásszabadság közvetlen érintettségére tekintettel a diszkriminációmentességhez fűződő jog korlátozható; az emberi méltóság védelmének nincsen önálló szerepe e három alapjog mellett az ügyek megítélésében. Mindkét vizsgált ügyben egyértelmű volt, hogy a cukrász elutasítása nem a vevők személyének szólt, hanem az eseménynek; a vevők pedig könnyen hozzáférhettek a kért tortához máshonnan. Mindez egy lényeges elvi kérdést is felvet: az alapjogok védelme során mennyire van tere a magánfelek közötti, horizontális hatályuk elismerésének? Másképpen fogalmazva, ha a vevő igényének kielégítését nem veszélyezteti semmi – a máshonnan való könnyű beszerezhetőség miatt –, akkor indokolt-e a cukrász és a vevő viszonyába történő állami beavatkozás?

Irodalomjegyzék

- Ahdar, Rex – Giles, Jessica: The Supreme Courts' Icing on the Trans-Atlantic Cakes. *Oxford Journal of Law and Religion*, 9. (2020) 1. 212–228. DOI: <https://doi.org/10.1093/ojlr/rwaa003>
- Day, Terri R.: Revisiting Masterpiece Cakeshop – Free Speech and the First Amendment: Can Political Correctness Be Compelled? *Hofstra Law Review*, 48. (2019), 1. 47–80.

- Duncan, Richard E.: A Piece of Cake or Religious Expression: Masterpiece Cakeshop and the First Amendment. *Nebraska Law Review Bulletin*, 2019. január 7. 9.
- Hambler, Andrew: Cake, Compelled Speech, and a Modest Step forward for Religious Liberty: The Supreme Court Decision in *Lee v. Ashers*. *Law & Justice – The Christian Law Review*, 181. (2018), 156.
- Hart, James: When the First Amendment Compels an Offensive Result: Masterpiece Cakeshop, Ltd. v. Colorado Civil Rights Commission. *Louisiana Law Review*, 79. (2018), 2. 419–439.
- McCrudden, Christopher: The Gay Cake Case: What the Supreme Court Did, and Didn't Decide in *Ashers*. *Oxford Journal of Law and Religion*, (2020) 1. 1–33. DOI: <https://doi.org/10.1093/ojlr/rwaa011>
- Milton, John: Areopagitica. In Reményi Édua – Koltay András (szerk.): *A szólásszabadság káprázata. A szólásszabadság brit, amerikai és francia klasszikusainak szöveggyűjteménye*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 41–81.
- Moon, Richard: Conscientious Objection and the Politics of Cake-Making. *Oxford Journal of Law and Religion*, (2020), 1. 1–21. DOI: <https://doi.org/10.1093/ojlr/rwaa013>
- Oleske, James M. Jr.: The “Mere Civility” of Equality Law and Compelled-Speech Quandaries. *Oxford Journal of Law and Religion*, (2020) 1. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1093/ojlr/rwaa009>
- Post, Robert C.: Recuperating First Amendment Doctrine. *Stanford Law Review*, 47. (1995), 6. 1249–1281. DOI: <https://doi.org/10.2307/1229192>
- Sanders, Steve: Even the Bernini of Buttercream Has to Serve Gay Couples? *The New York Times*, 2017. december 2. Elérhető: <https://www.nytimes.com/2017/12/02/opinion/even-the-bernini-of-buttercream-has-to-serve-gay-couples.html> (A letöltés dátuma: 2020. 10. 13.)
- Tushnet, Mark V. – Chen, Alan K. – Blocher, Joseph: *Free Speech beyond Words: The Surprising Reach of the First Amendment*. New York, New York University Press, 2017. DOI: <https://doi.org/10.5860/jifp.v3i1.6562>
- Velasco Ibarra, Eugenio: *Lee v Ashers Baking Company Ltd and Others: the Inapplicability of Discrimination Law to an Illusory Conflict of Rights*. *Modern Law Review*, 83. (2020), 1. 190–201. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2230.12482>